

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Методи аналізу нечислових даних в соціології

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

для студентів спеціальності 8.03010101 – “Соціологія”

КИЇВ-2016

Укладач:
Марченко А.М. – к.соц.н., доцент

Рецензенти:
Сапелкіна О.В., к.філос.н., доцент
Малес Л.В., д.соц.н., доцент

Методи аналізу нечислових даних в соціології: навчально-методичний комплекс для студентів спеціальності **8.03010101** “Соціологія” / уклад. – Марченко А.М. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016 – 44 с.

Програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри методології та методів соціологічних досліджень факультету соціології (протокол № 14 від 11 лютого 2016 р.)

Комплекс розглянуто та схвалено на засіданні кафедри методології та методів соціологічних досліджень факультету соціології (протокол № 15 від 19 лютого 2016 р.)

Схвалено Вченою радою факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 9 від 24 лютого 2016 р.)

Розглянуто, схвалено і рекомендовано до видання навчально-методичною комісією факультету соціології (протокол № ___ від ___ 2016 р.).

ЗМІСТ

1.	Пояснювальна записка.....	4
2.	Тематичний план дисципліни	5
3.	Зміст дисципліни	6
4.	Плани семінарських занять	14
5.	Завдання для самостійної роботи студентів.....	21
6.	Тематика індивідуальних дослідницьких проектів	23
7.	Методичні вказівки для індивідуальних дослідницьких проектів.....	23
8.	Питання до екзамену.....	25
9.	Тести	26
10.	Орієнтовні норми оцінювання знань, вмінь та компетенцій студентів	28
11.	Опорний конспект лекцій	30
12.	Література	40

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна "Методи аналізу нечислових даних в соціології" є складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» галузі знань 0301 "Соціально-політичні науки", спеціальності 8.03010101 – "соціологія".

Головною ідеєю навчальної дисципліни є удосконалення аналітичних вмінь і навичок студентів/студенток під час роботи з нечисловими даними. Навчальна дисципліна має важливе значення в професійному становленні фахівців-соціологів, оскільки сприяє розвитку наукового осмислення текстів, які не піддаються формалізації.

Основні поняття навчальної дисципліни: нечислові дані, якісні методи, триангуляція, дискурс-аналіз, аналіз фотографічних зображень, "обґрунтована теорія", аналітична індукція, біографічний метод, усні історії.

Мета дисципліни полягає в отриманні студентами поглиблених знань і практичних навичок роботи з нечисловими даними в соціологічних дослідженнях.

Вивчення дисципліни передбачає постановку та вирішення таких **завдань**:

- огляд теоретико-методологічних засад роботи з нечисловими даними;
- ознайомлення з основними підходами до аналізу нечислових даних в соціології;
- удосконалення вмінь та навичок соціологічного аналізу нечислових даних;
- ознайомлення з можливостями роботи у комп'ютерній програмі Atlas.ti при підготовці нечислових даних для аналізу;
- проведення індивідуального дослідження та підготовка звіту на основі аналізу нечислових даних.

Предметом дисципліни є методи аналізу нечислових даних в соціології.

Результати навчання, здобуті студентом/студенткою компетенції полягають у наступних **знаннях**:

- 1) контекст отримання нечислових даних у соціологічному дослідженні;
- 2) можливості та обмеження роботи з нечисловими даними;
- 3) основні методи аналізу нечислових даних;
- 4) завдання аналітика нечислових даних та етики аналітичної діяльності

та **вміннях**:

- 1) здійснювати обґрунтований вибір методу аналізу нечислових даних за умови їх наявності у дослідженні;
- 2) проводити соціологічний аналіз нечислових даних відповідно до мети та завдань, які необхідно вирішити;
- 3) готувати звітні матеріали за результатами проведеного аналізу нечислових даних.

Навчальний процес відбувається за кредитно модульною системою.

У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1 – 4, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 5 – 9. Обов'язковим є виконання модульних контрольних робіт і домашньої письмової роботи (навчальний кейс).

Проміжні оцінки виставляються в кінці обох тематичних модулів. Підсумкова оцінка виставляється як сума проміжних оцінок за два модулі та оцінки за фінальний іспит. Вивчення дисципліни завершується іспитом.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ лекції	Тема лекції	Кількість годин			
		лекції	практичні	сам. роб.	форма контролю
Змістовий модуль 1 “Теоретико-методологічні засади роботи з нечисловими даними”					
1	Основні методи отримання нечислових даних: порівняльний аналіз	1	4		
2	Підходи до аналізу нечислових даних у соціології	1	4	4	письмова робота
3	Вибірка у "якісному" дослідженні. Надійність нечислових даних.	2	4	4	таблиця
4	Етичні аспекти роботи з нечисловими даними. Написання звіту за результатами аналізу нечислових даних.	2	2	4	транскрипт
Модульна контрольна робота – тест ¹			2	8	письмовий тест
		6	16	16	
Змістовий модуль 2 “Методичні підходи до роботи з нечисловими даними”					
5	Планування аналізу нечислових даних. Первинний опис тексту. Аналіз даних та концептуалізація	2	4	4	схема
6	«Обґрунтована теорія». Етапи кодування за А.Страусом	2	4	4	письмова робота
7	Аналіз дискурсів у соціології	2	4	4	письмова робота
8	Аналіз візуальних об’єктів у соціології	2	2	4	письмова робота
9	Робота з біографічними даними у соціології	2	1	4	участь у роботі круглого столу
Модульний контроль – підготовка кейсу ²				40	письмова робота
Модульна контрольна робота – тест ³			1	8	письмовий тест
	ВСЬОГО	16	32	88	

¹ Модульна контрольна робота проводиться на семінарському занятті впродовж 1 години – півпари.

² Підготовка навчального кейсу є формою самостійної роботи студентів, виконання даної роботи є обов’язковою умовою допуску студента до іспиту (при обов’язковому виконанні всіх інших форм роботи впродовж семестру).

³ Модульна контрольна робота проводиться на семінарському занятті впродовж 1 години – півпари.

Загальний обсяг 136 год., в тому числі:
Лекцій – 16 год.
Семінари – 32 год.
Самостійна робота – 88 год.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Теоретико-методологічні засади роботи з нечисловими даними

ТЕМА 1. Основні методи отримання нечислових даних: порівняльний аналіз.
Лекція 1. Основні методи отримання нечислових даних: порівняльний аналіз
(2 год.)

Нечислові дані та якісні методи досліджень. Історичне та етнографічне дослідження. Біографічні дослідження (історія життя, історія сім'ї). Методи збору інформації: спостереження, якісні інтерв'ю, аналіз особистих документів, аналіз візуальних об'єктів .

Логіка дій дослідника у випадку «якісного» дослідження. Роль соціального контексту.

Контрольні запитання та завдання:

1. Що таке нечислові дані? Які основні шляхи їх отримання у соціологічному дослідженні?
2. Окресліть основні переваги та недоліки використання нечислових даних у соціологічному дослідженні.
3. В чому полягають особливості аналізу нечислових даних порівняно з числовими?
4. В яких випадках кількісні та якісні методи можуть поєднуватись? Наведіть приклади.

Рекомендована література

основна:

1. Семенова В.В. Качественные методы: введение в гуманитарную социологию: Учеб. пособие для студентов вузов / Ин-т социологии РАН. - М.: Добросвет, 1998. – с.80-173.
2. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. – 400 с.
3. Miles M.D., Huberman A.M. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. Thousand oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 1994. – с.16-39.
4. Day Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. – Routledge, 2005. – 294 p. – с.10-57.
5. Marvasti, A.B. Qualitative Research in Sociology. - Sage Publications, 2004. - с.1-13.

додаткова:

1. Альмодовар Ж-П. Рассказ о жизни и индивидуальная траектория: сопоставление масштабов анализа // Вопросы социологии, 1992. Том 1. - № 2. - С. 98-104.
2. Божков О.Б., Помигалов А.А. Заметки о технических проблемах полевых исследований // Социология: 4М, 2008. - № 25. – С. 176-189.
3. Готлиб А. Качественное социологическое исследование: познавательные и экзистенциальные горизонты. – Самара: Универсгрупп. – 2004. – 448 с.
4. Девятко И.Ф. Методы социологического исследования.- Екатеринбург, Издательство Уральского университета. - 1998. – Глава 1.
5. Качественные методы. Полевые социологические исследования / И.Штейнберг, Т.Шанин, Е.Ковалев, А.Левинсон; под ред. И.Штейнберга. – СПб.: Алетейя, 2009. – 352 с.
5. Татарова Г.Г. Качественные методы в структуре методологии анализа данных // Социология: 4М, 2001. - № 14. – С. 33-52.
6. Толстова Ю.Н., Масленников Е.В. Качественная и количественная стратегии. Эмпирическое исследование как измерение в широком смысле // Социологические исследования. - 2000. № 10. - С. 101-109.
7. Ядов В. А.Стратегия и методы качественного анализа данных // Социология: 4М, 1996. - № 1. – С. 14-31.
8. Julia Brannen (2005) Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into the Research Process, International Journal of Social Research Methodology, 8:3, 173-184.
9. Anthony J. Onwuegbuzie & Nancy L. Leech (2005) On Becoming a Pragmatic Researcher: The Importance of Combining Quantitative and Qualitative Research Methodologies, International Journal of Social Research Methodology, 8:5, 375-387.
10. J.Mitchell Miller & Richard Tewksbury (2006). Research Methods . A Qualitative Reader. - Prentice Hall: 211-240.

ТЕМА 2. Підходи до аналізу нечислових даних у соціології

Лекція 2. Підходи до аналізу нечислових даних у соціології (1 год.)

Чотири базових теоретичних підходи (М.Фельдман): етнометодологія, семіотика, драматургія та реконструкція.

Етнометодологія. Фокус на практиках відтворення та порушення норм, ніж на нормах, як таких (means vs. meanings). Значення норм є часто більш усвідомленим, ніж значення різного ступеня відхилень від них.

Семіотика. Три техніки. Семіотична кластеризація (наприклад, особисте-інституційне). Семіотичні ланцюги (увага до протилежностей). Семіотичний квадрат (дозволено, заборонене, не дозволене, не заборонене).

Драматургія. Сцена, дія, агент, агентність, мета (Burke, 1969), ролі (Goffman, 1959).

Деконструкція. Ієрархія домінування у мові та паузах. Множинні значення, домінуюча та альтернативні “ідеології”, владні відносини.

Рекомендована література

основна:

1. Marvasti, A.B. Qualitative Research in Sociology. - Sage Publications, 2004. -

с.81-118.

додаткова:

1. Абельс Х. Интеракция, идентичность, презентация. Введение в интерпретативную социологию. – СПб: Алетейя, 2000. – 272 с.
2. Feldman, M. Strategies for interpreting qualitative data / Qualitative Research Methods. - Volume 33. - SAGE Publications. - 1995.

ТЕМА 3. Вибірка у "якісному" дослідженні. Надійність нечислових даних.

Лекція 3. Вибірка у "якісному" дослідженні. Надійність нечислових даних (2 год.)

Планування вибірки. Вибірка екстремальних або девіантних випадків. Інтенсивна вибірка. Вибірка максимальної варіації. Гомогенні вибірки. Вибірка типових випадків. Стратифікована вибірка. Вибірка критичних випадків. Критеріальна вибірка. Вибірка способом "снігової кулі". Обсяг вибірки. Перевірка надійності даних. Основні способи підвищення надійності даних: співставлення з реальними фактами, виявлення протиріч, співставлення з висловлюваннями інших суб'єктів, порівняння з іншими джерелами даних, відбір сумнівних інтерпретацій. Триангуляція як перехресна інтерпретація (Дж.Кемпбел). Види триангуляції: триангуляція методів, джерел даних, аналітична та теоретична триангуляція. Зв'язок методів і даних. Ефект дослідника.

Контрольні запитання та завдання:

1. Яким чином можна перевірити надійність отриманих нечислових даних?
2. Охарактеризуйте основні підходи до обсягу вибірки у «якісному» дослідженні

Рекомендована література

основна:

1. Семенова В.В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию: Учеб. пособие для студентов вузов / Ин-т социологии РАН. - М.: Добросвет, 1998. - с. 190-193.
2. Страус А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники / пер. с англ. и послесловие Т.С. Васильевой. М.: Эдиториал УРСС, 2001. - 256 с.
3. Miles M.D., Huberman A.M. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. Thousand oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 1994. - с. 277-280.
4. Day Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. – Routledge, 2005. – 294 p.

додаткова:

1. Каньгин Г.В. Инструментальные средства и методологические принципы анализа качественных данных // Социология: 4М, 2007. - № 25. – С. 70-98.
2. Качественные методы. Полевые социологические исследования / И.Штейнберг, Т.Шанин, Е.Ковалев, А.Левинсон; под ред. И.Штейнберга. – СПб.: Алетейя, 2009. – 352 с. - с. 67-79, 315-320.
3. Крюгер Р., Кейси М. Фокус-группы. Практическое руководство / Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 256 с. – с.229-243.

4. Марченко А.М. Паломництво хасидів в Україні: соціологічні рефлексії щодо міжкультурного сприйняття спільнот // [Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства, Випуск 20. - Харків: ХНУ імені В.Каразіна. - 2014. - с. 289-294.](#)
5. Ядов В. А. Стратегия и методы качественного анализа данных // Социология: 4М, 1996. - № 1. – С. 14-31.

ТЕМА 4. Етичні аспекти роботи з нечисловими даними. Написання звіту за результатами аналізу нечислових даних.

Лекція 4. Етичні аспекти роботи з нечисловими даними. Написання звіту за результатами аналізу нечислових даних. (2 год.)

Етичні аспекти аналізу даних та подання звіту. Кодування особових назв. Етичні проблеми та шляхи їх вирішення. Загальна логіка звіту. Види звіту за результатами аналізу нечислових даних. Письмова та усна звітність. Жанри презентації звіту. Оформлення звіту. Основні помилки. Критерії якості написання звіту.

Контрольні запитання та завдання:

1. Зберігання «якісних» даних: чи потрібні публічні архіви?
2. Охарактеризуйте техніки посилення «теоретичної чутливості» звіту.
3. Дайте характеристику "гарного" звіту про дослідження "якісними" методами.

Рекомендована література

основна:

1. Miles M.D., Huberman A.M. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. Thousand oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 1994. - с. 288-306.
2. Day Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. – Routledge, 2005. – 294 p. – с.245-272.

додаткова:

1. Зависка Дж. Этика полевой работы в этнографии // Антропологический форум, 2006. - № 5. – 169-193.
2. Ильин В.И. Драматургия качественного полевого исследования. – СПб: Интерсоцис, 2006. – 256 с. - с.246-252.
3. Крюгер Р., Кейси М. Фокус-группы. Практическое руководство / Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 256 с. - с. 175-188.
4. Семина М.В. Написание отчета по качественному исследованию // Журнал социологии и социальной антропологии. 2007. Том X. № 2. – С. 155-164.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Методики роботи з нечисловими даними

ТЕМА 5. Планування аналізу нечислових даних. Первинний опис тексту. Аналіз даних та концептуалізація.

Лекція 5. Планування аналізу нечислових даних. Первинний опис тексту. Аналіз даних та концептуалізація (2 год.)

Специфіка “м’якого” аналізу даних. Головні етапи підготовки даних до аналізу. Первинний опис текстових даних. Загальні принципи аналітичного опису. Транскрипт і вибір одиниць аналізу тексту. Секвенція. Поняття «щільного» (насиченого) опису: подія чи відношення, її контекст, суб’єктивна значущість для учасників, шлях здійснення. Специфіка “щільного” опису даних. Приклад аналізу В.Семенової. Первинне кодування (первинна класифікація). Основні цілі первинного опису текстових даних. Побудова концептуальної схеми дослідження. Категоризація: виокремлення категорій та субкатегорій. Вимоги до категорій та правила категоризації (класифікації). Метод аналітичної індукції. Об’єднання субкатегорій в кластери. Загальна схема аналізу та інтерпретації даних. Типові помилки та труднощі "якісного" аналізу.

Контрольні запитання та завдання:

- Порівняйте способи побудови концепцій в «якісному» дослідженні»
- Сформулюйте основні запитання, які ставляться дослідником при плануванні аналізу даних
- Охарактеризуйте типові помилки та труднощі якісного аналізу
- Опишіть логіку аналітичної індукції при проведенні аналізу нечислових даних.

Рекомендована література

основна:

1. Семенова В. В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию. - М.: Добросвет. - 1998г. – с. 196-214.
2. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. - М.: «Добросвет», 1998.
3. Страус А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники / пер. с англ. и послесловие Т.С. Васильевой. М.: Эдиториал УРСС, 2001. - 256 с.
4. Day Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. – Routledge, 2005. – 294 p. – с.100-200.

додаткова:

1. Альмодовар Ж-П. Рассказ о жизни и индивидуальная траектория: сопоставление масштабов анализа // Вопросы социологии, 1992. Том 1. - № 2. - С. 98-104.
2. Блоссфельд Ж., Хьюинк И. Исследование жизненных путей в социальных науках: темы, концепции, методы и проблемы // Журнал социологии и социальной антропологии, 2006. – Т.IX - № 1 (34). – С. 15-44.
3. Бухараева Л.М. Методологические основания качественного анализа в исследовании образовательных ценностей студентов // Социология: 4М, 2001. - № 13. – С. 5-26.
4. Горбачик О.А. Комп’ютерна обробка даних у кількісних і якісних соціологічних дослідженнях // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2006. - № 1. – С. 124-133.

5. Качественные методы. Полевые социологические исследования / И.Штейнберг, Т.Шанин, Е.Ковалев, А.Левинсон; под ред. И.Штейнберга. – СПб.: Алетейя, 2009. – 352 с. - с. 255-319.
6. Ключкина О.Б. Построение теории на основе качественных данных // Социологические исследования. - 2000. - № 10. - С. 92-101.
7. Ньюман, Л. Анализ качественных данных // Социологические исследования. 1998. - № 12. - С. 101-114.
8. Ядов В. А. Стратегия и методы качественного анализа данных // Социология: 4М, 1996. - № 1. – С. 14-31.

ТЕМА 6. «Обґрунтована теорія». Етапи кодування за А.Страусом.

Лекція 6. «Обґрунтована теорія». Етапи кодування за А.Страусом (2 год.)

«Обґрунтована теорія», або grounded theory (А.Страус, Б.Глейзер, Дж.Корбін). Багатоступенева процедура кодування, відкрите, осьове та вибіркоче кодування. Техніки для посилення «теоретичної чутливості». Результати кодування. Умови, що уможливають «сходження до теорії». Допоміжні способи створення «міні-теорій»: порівняльний аналіз аналогічних та протилежних випадків, залучення додаткових джерел інформації. Аналітичні пам'ятки (мемос) та діаграми. Критерії для оцінки досліджень, проведених за методом обґрунтованої теорії. Теоретична вибірка.

Контрольні запитання та завдання:

1. Для чого саме у побудові обґрунтованої теорії потрібна процедура кодування у кілька етапів?
2. Які техніки для посилення «теоретичної чутливості» Вам відомі?

Рекомендована література

основна:

1. Семенова В.В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию: Учеб. пособие для студентов вузов / Ин-т социологии РАН. - М.: Добросвет, 1998. – 196-214.
2. Страус А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники / пер. с англ. и послесловие Т.С. Васильевой. М.: Эдиториал УРСС, 2001. - 256 с.
3. Miles M.D., Huberman A.M. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. Thousand oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 1994. – с.245-287.
4. Day Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. – Routledge, 2005. – 294 p.

додаткова:

1. Качественные методы. Полевые социологические исследования / И.Штейнберг, Т.Шанин, Е.Ковалев, А.Левинсон; под ред. И.Штейнберга. – СПб.: Алетейя, 2009. – 352 с. – с.255-319.
2. Ключкина О.Б. Построение теории на основе качественных данных // Социологические исследования. - 2000. - № 10. - С. 92-101.
3. Ядов В. А. Стратегия и методы качественного анализа данных // Социология: 4М, 1996. - № 1. – С. 14-31.

ТЕМА 7. Аналіз дискурсів у соціології.

Лекція 7. Аналіз дискурсів у соціології (2 год.)

Поняття дискурс-аналізу. Критичний дискурс-аналіз (Феркло). Історичний дискурс-аналіз (Водак). Теоретичне підґрунтя дискурс-аналізу. Специфічне обґрунтування застосування методу. Опис історичного дискурс-аналізу. Критична дискусія щодо застосування дискурс-аналізу. Сфери застосування та обмеження дискурс-аналізу. Подібність і відмінність до інших методів аналізу текстів.

Контрольні запитання та завдання:

1. Що таке інтердискурсивність і гегемонія в структурі критичного дискурс-аналізу?
2. Назвіть основні техніки аргументації в історичному дискурс-аналізі.

Рекомендована література

основна:

1. Тичер С., Мейер М., Водак Р., Ветер Е. Методы анализа текста и дискурса / Пер. с англ. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2009. – с. 195-233.
2. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. – с. 209-227, 248-270.

додаткова:

1. Научный журнал "Современный дискурс анализ"
<http://discourseanalysis.org/>
2. Филипс Л.Дж., Йоргенсен М.В. Дискурс-анализ. Теория и метод. Харьков: Изд-во Гуманитарный Центр, 2004. - 336 с.
3. Макаров М. Основы теории дискурса. М.: Гнозис, 2003.
4. Методология исследований политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов. Мн.: БГУ, 2000.
5. Збеневич К. Два мира одного детства: дискурс-анализ опыта взросления в Израиле // Laboratorium. Журнал социальных исследований. 2010. No 3. С.58-71.
6. Левинтова Е. Дискурс интеллектуалов в России и Польше: сравнительный анализ // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. 2003. No 4(66). С. 14-38.

ТЕМА 8. Аналіз візуальних об'єктів у соціології.

Лекція 8. Аналіз візуальних об'єктів у соціології (2 год.)

Історія використання візуального в соціологічному дослідженні. Статус дослідження візуального в соціології: постановка проблеми. Основні види візуального дослідження: фото- та відео спостереження, картографія. Пізнавальні можливості використання візуальних методів у соціологічному дослідженні.

Основні традиції аналізу візуального в соціології та соціальних науках: контент-аналіз, семіотика, структуралізм, дискурс-аналіз. Представлення даних візуального дослідження: проблема канонів.

Контрольні запитання та завдання:

- Якими є пізнавальні можливості візуального аналізу в соціологічному дослідженні?
- Які методи аналізу візуального (нетекстових форм) Вам відомі?
- Як можна вирішити питання відсутності правил представлення даних візуального дослідження?
- У чому полягають особливості роботи з фото- та відео матеріалами?

Рекомендована література

Основна:

1. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. – с.96-119.

додаткова:

1. Барт Р. Избранные произведения: Семиотика. Поэтика. М., 1989.
2. Барт Р. Camera lucida. Комментарий к фотографии.- М.: Ad Marginem, 1997
3. Брекнер Р. Изображенное тело. Методика анализа фотографий / Р.Брекнер // Интер. – 2007. - № 4. – С. 13-32.
4. Визуальная антропология: новые взгляды на социальную реальность. Сб.науч.ст. / Под ред. Е.Р.Ярской–Смирновой, П.В.Романова, В.Л.Круткина. - Саратов: Научная книга, 2007.:
5. Гуреев С.В. Анализ рисунков в социологических исследованиях // Социологические исследования, 2007. - № 10. – С. 132-139.
6. Марченко А.М. Аналіз фотографічних зображень у соціології: можливості та обмеження // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Випуск 17. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2011. – с. 255-258.
7. Мещеркина-Рождественская Е.Ю. Визуальный поворот: анализ и интерпретация изображений // Визуальная антропология: новые взгляды на социальную реальность / Сб. научн. ст. / под ред. Е.В. Ярской-Смирновой, П.В. Романова, В.Л. Круткина. — Саратов: Научная книга, 2007. – С. 28-42.
8. Чудовська-Кандиба І.А. Візуальне у дослідженнях культури // Якісні дослідження в соціологічних практиках / Навч. посіб. за ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: ІС НАНУ, 2009. - С. 96-119.

ТЕМА 9. Робота з біографічними даними у соціології.

Лекція 9. Робота з біографічними даними у соціології (2 год.)

Біографічний метод: історія та сучасність. Історія життя та історія сім'ї - основні дослідження в Україні та інших країнах. Джерела біографічних даних. Етичні аспекти роботи з біографічними даними. Питання довіри до біографічних даних у соціальних науках.

Контрольні запитання та завдання:

1. Які дослідницькі проекти в Україні реалізувалися в руслі біографічного методу? В чому їх особливості?
2. Чи можуть біографічні дані спростувати/піддати сумніву дані з інших джерел? Коли саме? За яких умов?

Рекомендована література

основна:

1. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. – 400 с.

додаткова:

1. Альмодовар Ж.-П. Рассказ о жизни и индивидуальная траектория: сопоставление масштабов анализа // Вопросы социологии, 1992. Том 1. - № 2. - С. 98-104.
2. Блоссфельд Ж., Хьюинк И. Исследование жизненных путей в социальных науках: темы, концепции, методы и проблемы // Журнал социологии и социальной антропологии, 2006. – Т.IX - № 1 (34). – С. 15-44.
3. Козлова Н.Н. Методология анализа человеческих документов // Социологические исследования, 2004. - № 1. – С. 14-26.
4. Mykola Borovyk, Alla Marchenko. Biographical Research in Ukraine: A New Field in a New Country // Biography and Society. ISA Newsletter of RC 38. December, 2014. - pp. 6-12.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Основні методи отримання нечислових даних: порівняльний аналіз (4 год.)

- 1) Визначення теми власного дослідницького проекту та опорного методу отримання нечислових даних для його реалізації.
- 2) Обговорення опори на нечислові дані в вітчизняній та зарубіжній соціологічній періодиці (методологічні особливості та змістовні аспекти) за останні 5 років..

Формат: Обговорення соціологічної періодици (вітчизняної та зарубіжної) з точки зору реалізації в ній роботи з нечисловими даними. Приклади періодици для аналізу: «Соціологія: теорія, методи, маркетинг», «Социологические исследования», «Журнал социологии и социальной антропологии», "Laboratorium", "Acta Sociologica", тощо.

Рекомендована література

основна:

1. Семенова В.В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию: Учеб. пособие для студентов вузов / Ин-т социологии РАН. - М.: Добросвет, 1998. – с.80-173.
2. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. – 400 с.
3. Miles, M.D., Huberman, A.M. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. Thousand oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 1994. – с.16-39.
4. Day, Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. –

Routledge, 2005. – 294 p. – с.10-57.

5. Silverman, David. Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction.- Sage Publications, 2006. - pp. 1-29.

Тема 2. Підходи до аналізу нечислових даних у соціології (4 год.)

Формат: Робота в міні-групах з текстами інтерв'ю з книги М.Кіблицької «Сповіді самотніх матерів» в рамках чотирьох підходів до аналізу нечислових даних. Обговорення відмінностей між підходами в отриманих результатах.

Рекомендована література

основна:

1. Marvasti, A.V. Qualitative Research in Sociology. - Sage Publications, 2004. - с.81-118.

додаткова:

1. Киблицкая М. Исповеди одиноких матерей: социологический анализ стратегий выживания и нарушений прав одиноких матерей в переходной экономике с использованием этнографических методов - [Электронный ресурс] - Режим доступа <http://www.smolsoc.ru/images/referat/a2405.pdf>
2. Абельс Х. Интеракция, идентичность, презентация. Введение в интерпретативную социологию. – СПб: Алетейя, 2000. – 272 с.
3. Feldman, M. Strategies for interpreting qualitative data / Qualitative Research Methods. - Volume 33. - SAGE Publications. - 1995.

Тема 3. Вибірка у "якісному" дослідженні. Надійність нечислових даних (4 год.)

Формат: Обговорення вибірки у соціологічній періодиці, аналізованих для Семінару 1.

1. Обговорення проблем відбору джерел нечислових даних у власних проектах досліджень
2. Суб'єктивність результатів аналізу: постановка проблеми
3. Ступінь узагальнення результатів аналізу нечислових даних
4. Обсяг вибірки у «якісному» дослідженні

Рекомендована література

основна:

1. Семенова В.В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию: Учеб. пособие для студентов вузов / Ин-т социологии РАН. - М.: Добросвет, 1998. - с. 190-193.
2. Страус А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники / пер. с англ. и послесловие Т.С. Васильевой. М.: Эдиториал УРСС, 2001. - 256 с.
3. Miles M.D., Huberman A.M. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. Thousand oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 1994. - с. 277-280.
4. Day Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. – Routledge, 2005. – 294 p.

додаткова:

1. Альмодовар Ж-П. Рассказ о жизни и индивидуальная траектория: сопоставление масштабов анализа // Вопросы социологии, 1992. Том 1. - № 2. - С. 98-104.
2. Божков О.Б., Помигалов А.А. Заметки о технических проблемах полевых исследований // Социология: 4М, 2008. - № 25. – С. 176-189.
3. Готлиб А. Качественное социологическое исследование: познавательные и экзистенциальные горизонты. – Самара: Универсгрупп. – 2004. – 448 с.
4. Девятко И.Ф. Методы социологического исследования.- Екатеринбург, Издательство Уральского университета. - 1998. – Глава 1.
5. Каныгин Г.В. Инструментальные средства и методологические принципы анализа качественных данных // Социология: 4М, 2007. - № 25. – С. 70-98.
6. Качественные методы. Полевые социологические исследования / И.Штейнберг, Т.Шанин, Е.Ковалев, А.Левинсон; под ред. И.Штейнберга. – СПб.: Алетейя, 2009. – 352 с. - с. 67-79, 315-320.
7. Крюгер Р., Кейси М. Фокус-группы. Практическое руководство / Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 256 с. – с.229-243.
8. Татарова Г.Г. Качественные методы в структуре методологии анализа данных // Социология: 4М, 2001. - № 14. – С. 33-52.
9. Толстова Ю.Н., Масленников Е.В. Качественная и количественная стратегии. Эмпирическое исследование как измерение в широком смысле // Социологические исследования. - 2000. № 10. - С. 101-109.
10. Ядов В. А. Стратегия и методы качественного анализа данных // Социология: 4М, 1996. - № 1. – С. 14-31.
11. Julia Brannen (2005) Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into the Research Process, International Journal of Social Research Methodology, 8:3, 173-184.
12. Anthony J. Onwuegbuzie & Nancy L. Leech (2005) On Becoming a Pragmatic Researcher: The Importance of Combining Quantitative and Qualitative Research Methodologies, International Journal of Social Research Methodology, 8:5, 375-387.

Тема 4. Етичні аспекти роботи з нечисловими даними. Написання звіту за результатами аналізу нечислових даних (2 год.)

Формат: Дискусія-обговорення оприлюднення/неоприлюднення імен та етичних аспектів у презентаціях двох проектів сучасної України: «Усна історія незалежної України» на сайті <http://oralhistory.org.ua/> та «Майдан: усна історія» на сайті <http://www.memory.gov.ua/page/maidan-usna-istoriya>

Теми для обговорення:

1. Які етичні проблеми можуть виникнути у людини, яка готує звіт за проектом "Майдан: усна історія"?
2. Які етичні проблеми можуть виникнути у людини, яка готує звіт за проектом «Усна історія незалежної України»?
3. Як діяти у випадку очевидної нещирості інформантів, якщо інформантом є 1) відома публічна особа, яка побажала оприлюднити своє ім'я? 2) невідома особа, яка побажала зберегти анонімність?

4. Розробіть шаблон письмової згоди інформантів на проведення та подальші дії з даними їх інтерв'ю.

Рекомендована література

основна:

1. Miles M.D., Huberman A.M. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. Thousand oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 1994. - с. 288-306.
2. Day Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. – Routledge, 2005. – 294 p. – с.245-272.

додаткова:

1. Зависка Дж. Этика полевой работы в этнографии // Антропологический форум, 2006. - № 5. – 169-193.
2. Ильин В.И. Драматургия качественного полевого исследования. – СПб: Интерсоцис, 2006. – 256 с. - с.246-252.
3. Крюгер Р., Кейси М. Фокус-группы. Практическое руководство / Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 256 с. - с. 175-188.
4. Семина М.В. Написание отчета по качественному исследованию // Журнал социологии и социальной антропологии. 2007. Том X. № 2. – С. 155-164.

Тема 5. Планування аналізу нечислових даних. Первинний опис тексту. Аналіз даних та концептуалізація (2 год.)

Формат: Обговорення теоретичних запитань. Ознайомлення з програмою Atlas.ti та робота з первинним описом тексту про еліту села (проект Штейнберга, Шаніна та Ковальова) в програмі Atlas.ti.

Запитання для обговорення:

1. Метод аналітичної індукції: приклади
2. Виокремлення категорій, субкатегорій та їх кластерів у тексті: приклади
3. Побудова концепцій: приклади

Рекомендована література

основна:

1. Семенова В. В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию. - М.: Добросвет. - 1998г. – с. 196-214.
2. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. - М.: «Добросвет», 1998.
3. Страус А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники / пер. с англ. и послесловие Т.С. Васильевой. М.: Эдиториал УРСС, 2001. - 256 с.
4. Day Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. – Routledge, 2005. – 294 p. – с.100-200.
5. Silverman, David. Interpreting Qualitative Data. Mrthods for Analysing Talk, Text and Interaction.- Sage Publications, 2006. - pp. 90-123.

додаткова:

1. Альмодовар Ж-П. Рассказ о жизни и индивидуальная траектория: сопоставление масштабов анализа // Вопросы социологии, 1992. Том 1. - № 2. - С. 98-104.
2. Блоссфельд Ж., Хьюинк И. Исследование жизненных путей в социальных науках: темы, концепции, методы и проблемы // Журнал социологии и социальной антропологии, 2006. – Т.IX - № 1 (34). – С. 15-44.
3. Бухараева Л.М. Методологические основания качественного анализа в исследовании образовательных ценностей студентов // Социология: 4М, 2001. - № 13. – С. 5-26.
4. Горбачик О.А. Комп'ютерна обробка даних у кількісних і якісних соціологічних дослідженнях // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2006. - № 1. – С. 124-133.
5. Качественные методы. Полевые социологические исследования / И.Штейнберг, Т.Шанин, Е.Ковалев, А.Левинсон; под ред. И.Штейнберга. – СПб.: Алетейя, 2009. – 352 с. - с. 255-319.
6. Ключкина О.Б. Построение теории на основе качественных данных // Социологические исследования. - 2000. - № 10. - С. 92-101.
7. Ньюман, Л. Анализ качественных данных // Социологические исследования. 1998. - № 12. - С. 101-114.
8. Ядов В. А. Стратегия и методы качественного анализа данных // Социология: 4М, 1996. - № 1. – С. 14-31.

Тема 6. Обґрунтована теорія. Етапи кодування за А.Страусом (4 год.)

Формат: практична робота з побудови міні-теорії на основі текстів інтерв'ю (наприклад, текст інтерв'ю про еліту села з книги Штейнберга та ін.). Обговорення проблем та способів їх вирішення.

1. Тактика А.Страуса та Б.Глейзера: призначення, обмеження та можливості
2. Відкрите кодування
3. Вибіркове кодування
4. Осьове кодування

Рекомендована література

основна:

1. Семенова В.В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию: Учеб. пособие для студентов вузов / Ин-т социологии РАН. - М.: Добросвет, 1998. – 196-214.
2. Страус А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники / пер. с англ. и послесловие Т.С. Васильевой. М.: Эдиториал УРСС, 2001. - 256 с.
3. Miles M.D., Huberman A.M. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. Thousand oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 1994. – с.245-287.
4. Day Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. – Routledge, 2005. – 294 p.

додаткова:

1. Качественные методы. Полевые социологические исследования / И.Штейнберг, Т.Шанин, Е.Ковалев, А.Левинсон; под ред. И.Штейнберга. – СПб.: Алетейя, 2009. – 352 с. – с.255-319.

2. Ключкина О.Б. Построение теории на основе качественных данных // Социологические исследования. - 2000. - № 10. - С. 92-101.
3. Ядов В. А. Стратегия и методы качественного анализа данных // Социология: 4М, 1996. - № 1. - С. 14-31.

Тема 7. Аналіз дискурсів у соціології (4 год.)

Формат роботи:

- 1) проведення критичного дискурс-аналізу лекції М.Ходорковського у м.Києві у 2014 р.(режим доступу до лекції <https://www.youtube.com/watch?v=wwQu4zsigA>) та обговорення основних проблем і результатів
- 2) проведення історичного дискурс-аналізу інтерв'ю Є.Головахи Євген Головаха: «Еліта й криміналітет — найбільш недосяжні респонденти» (режим доступу <http://tyzhden.ua/Society/151189>) та обговорення основних проблем і результатів

Рекомендована література

основна:

1. Тичер С., Мейер М., Водак Р., Ветер Е. Методы анализа текста и дискурса / Пер. с англ. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2009. – с. 195-233.
2. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. – с. 209-227, 248-270.

Тема 8. Аналіз візуальних об'єктів у соціології (2 год.)

Формат роботи: аналіз соціальних норм та найбільш значущих об'єктів на масиві фото переможців за соціальними номінаціями в конкурсі World Press Photo за останній рік (електронна адреса конкурсу - <http://www.worldpressphoto.org/>)

Рекомендована література

Основна:

1. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. – с.96-119.

додаткова:

1. Барт Р. Избранные произведения: Семиотика. Поэтика. М., 1989.
2. Барт Р. Camera lucida. Комментарий к фотографии.- М.: Ad Marginem, 1997
3. Брекнер Р. Изображенное тело. Методика анализа фотографий / Р.Брекнер // Интер. – 2007. - № 4. – С. 13-32.
4. Визуальная антропология: новые взгляды на социальную реальность. Сб.науч.ст. / Под ред. Е.Р.Ярской–Смирновой, П.В.Романова, В.Л.Круткина. - Саратов: Научная книга, 2007.:
5. Гуреев С.В. Анализ рисунков в социологических исследованиях // Социологические исследования, 2007. - № 10. – С. 132-139.
6. Марченко А.М. Аналіз фотографічних зображень у соціології: можливості та обмеження // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Випуск 17. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2011. – с. 255-258.

7. Мещеркина-Рождественская Е.Ю. Визуальный поворот: анализ и интерпретация изображений // Визуальная антропология: новые взгляды на социальную реальность / Сб. научн. ст. / под ред. Е.В. Ярской-Смирновой, П.В. Романова, В.Л. Круткина. — Саратов: Научная книга, 2007. — С. 28-42.
8. Чудовська-Кандиба І.А. Візуальне у дослідженнях культури // Якісні дослідження в соціологічних практиках / Навч. посіб. за ред. Н.Костенко, Л.Скокової. — К.: ІС НАНУ, 2009. - С. 96-119.
9. Feldman, M. Strategies for interpreting qualitative data / Qualitative Research Methods. - Volume 33. - SAGE Publications. - 1995.

Тема 9. Робота з біографічними даними у соціології (1 год.)

Формат роботи: проведення круглого столу з аналізом теоретичних запитань на окремих кейсах біографій як джерел соціологічного аналізу, підготовлених студент(к)ами.

1. Проблема суб'єктивності біографічних даних та її вирішення
2. Основні методичні обмеження біографічного методу в соціології

Рекомендована література

основна:

1. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. — К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. — 400 с.
2. Silverman, David. Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction.- Sage Publications, 2006.

додаткова:

1. Альмодовар Ж-П. Рассказ о жизни и индивидуальная траектория: сопоставление масштабов анализа // Вопросы социологии, 1992. Том 1. - № 2. - С. 98-104.
2. Блоссфельд Ж., Хьюинк И. Исследование жизненных путей в социальных науках: темы, концепции, методы и проблемы // Журнал социологии и социальной антропологии, 2006. — Т.IX - № 1 (34). — С. 15-44.
3. Козлова Н.Н. Методология анализа человеческих документов // Социологические исследования, 2004. - № 1. — С. 14-26.
4. Mykola Borovyk, Alla Marchenko. Biographical Research in Ukraine: A New Field in a New Country // Biography and Society. ISA Newsletter of RC 38. December, 2014. - pp. 6-12.
5. Feldman, M. Strategies for interpreting qualitative data / Qualitative Research Methods. - Volume 33. - SAGE Publications. - 1995. - pp. 21-41.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Завдання 1.

Вибрати тему для пілотного дослідження в руслі «якісного» підходу. Написати програму дослідження та орієнтовні методи збору інформації в ньому. Описати логіку дослідження та основні труднощі, які можуть виникати на різних його етапах.

Результат самостійної роботи. Письмова робота з чітко сформульованою темою та програмою власного дослідницького проекту.

Завдання 2.

Охарактеризувати вибірку власного дослідницького проекту. Провести збір даних за своїм проектом. Описати послідовність зроблених кроків та основні проблеми, які виникли на даному етапі..

Результат самостійної роботи. Письмова робота у вигляді таблиці з переліком основних кроків та проблем на кожному з них, а також запропонованих варіантів їх вирішення.

Завдання 3.

Провести первинний опис зібраних Вами текстових даних, попередньо подавши їх у формі транскрипту.

Підготуватись до модульної контрольної роботи за темами змістового модуля.

Результат самостійної роботи. Транскрипт.

Завдання 4.

Описати отримані емпіричні дані в узагальнених категоріях, виокремити категорії та субкатегорії, що можуть бути використані при подальшій побудові концепції. Виявити можливі кластери та спробувати побудувати власну міні-теорію, використовуючи метод аналітичної індукції.

Результат самостійної роботи. Письмова робота з власною міні-теорією для пояснення результатів аналізу нечислових даних.

Завдання 5.

Обрати один тематичний блок та перетворити його шляхом відкритого, вибіркового та осьового кодування. Визначити, які з описаних результатів потребують подальшого теоретичного аналізу та спланувати послідовність дій для цього.

Результат самостійної роботи. Таблиця кодування

Завдання 6.

Обґрунтувати можливість застосування одного з видів дискурс-аналізу для власного проекту. Провести дискурс-аналіз за власним проектом або його частиною.

Результат самостійної роботи. Письмова робота з обґрунтуванням та використанням методів дискурс-аналізу.

Завдання 7.

Для попередньо обраної теми (за релевантністю) застосувати візуальний аналіз (метод спостереження з фотоапаратом, аналіз наявних візуальних документів або картографування). Систематизувати наявні матеріали дослідницького проекту та сформулювати його проміжні результати.

Результат самостійної роботи. Письмова робота.

Завдання 8.

Проаналізувати релевантні для власного дослідницького проекту біографічні дані. Як варіант, проаналізувати біографічні дані за іншим проектом – Сприйняття періоду Перебудови її сучасниками. Написати короткий звіт про проведене пілотне дослідження нечислових даних (у текстовій та/чи нетекстовій формі).

Підготуватись до модульної контрольної роботи за темами змістового модуля

Результат самостійної роботи. Письмова робота.

Завдання 9

Підготувати звітні матеріали власного дослідницького проекту та презентацію основних результатів.

Результат самостійної роботи: Звіт за індивідуальним дослідницьким проектом, електронна презентація дослідження.

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПРОЕКТІВ

Тематика індивідуальних дослідницьких проектів обирається студентами та студентками власноруч, зважаючи на їх дослідницькі інтереси та релевантність виконання проекту в руслі «якісного» підходу. Темати затверджуються викладачем, який проводить семінарські заняття, на другому тижні семестру.

Приклади тем:

- a. Стратегії виживання матерів та батьків, які виховують дітей самостійно: порівняльний аналіз дискурсів.
- b. Трансформація уявлень мешканців сіл та селищ про соціальну еліту.
- c. Соціально небажані історії родини та способи їх подання.
- d. Життєві історії досягнення успіху у представниць/представників маргінальних прошарків суспільства.
- e. Прихід української молоді до релігійності: змістовні причини та структурні наслідки.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ІНДИВІДУАЛЬНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПРОЕКТІВ

У дослідницькому проекті мають бути реалізовані два підходи до аналізу нечислових даних (наприклад, обґрунтована теорія та критичний дискурс-аналіз). Дані можуть бути зібрані власноруч (формат пілотного проекту вітається!) або опрацьовані вже в готовому вигляді (наприклад, з банків даних).

Важливо! Якщо Ваш проект стосується нечислових нетекстових даних (зокрема, візуальних об'єктів), то спробуйте відшукати релевантні Вашому проекту текстові дані та провести їх подальший аналіз.

Формальні вимоги до індивідуальної роботи:

- 3) робота має бути оформлена згідно з базовими вимогами до курсових та дипломних робіт, шрифт Times New Roman, розмір 14, міжрядковий інтервал - одиничний,
- 4) загальний обсяг роботи не регламентується, однак, обсяг транскрипту має бути мінімум 21 тис. знаків з проміжками (що відповідає спокійному темпові розмови під час інтерв'ю й змістовному транскрибуванню, за якого не відтворюють повтори, беззмістовні вставки, слова-паразити, тощо).
- 5) Основним критерієм оцінювання роботи є її змістовність, релевантність навчальній дисципліні, творчий підхід автора (-ки) та розкриття теми дослідницького проекту.

Змістовні вимоги до індивідуальної роботи:

- 1) програма дослідницького проекту (проблема, об'єкти предмет дослідження, основне дослідницьке питання (мета), теоретичні та

емпірична інтерпретація основного поняття дослідження, деталізація вибірки (підхід до відбору, обсяг і характеристики теоретичної вибірки), обрані методи збору та аналізу нечислових даних;

- 2) пілотаж дослідницького проекту (загальна характеристика та обсяг пілотажу, проблеми пілотажу, умови та обмеження пілотажу, тощо);
- 3) основні змістовні результати за двома методами аналізу текстових нечислових даних (за бажання – з залученням аналізу візуальних об'єктів як додаткового методу аналізу нечислових даних);
- 4) висновки. Рефлексія щодо порівняльного аналізу отриманих результатів та застосування методів;
- 5) перелік опрацьованої літератури за темою.

Орієнтовний план-графік робіт над індивідуальним проектом:

- до 22 лютого 2016 року - затвердження індивідуальних тем ,
- до 2 березня 2016 року – написання програми індивідуального проекту
- до 9 березня 2016 року - завершення польового етапу пілотного проекту
- до 16 березня 2016 року - підготовка транскрипту, первинний аналітичний опис тексту,
- до 23 березня 2016 року - побудова міні-теорії (за умови використання даного підходу як опорного)
- до 23 березня 2016 року - проведення дискурс-аналізу (за умови використання даного підходу як опорного)
- до 30 березня 2016 року - проведення аналізу біографічних даних (за умови використання даного підходу як опорного)
- до 30 березня 2016 року – проведення аналізу візуальних об'єктів (за умови використання даного підходу як додаткового)
- до 5 квітня 2016 року - підготовка звіту про дослідження

Дедлайн здачі всіх індивідуальних проектів - 5 квітня 2016 р. Проекти, здані пізніше дедлайну, отримуватимуть 10% зниження балу за кожен додатковий день.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. "Кількісний" та "якісний" підходи до соціологічного дослідження
2. Основні джерела нечислових даних у соціологічному дослідженні.
3. Методи отримання нечислових даних у соціологічному дослідженні
4. Основні підходи до аналізу нечислових даних у соціологічному дослідженні.
5. Переваги та недоліки використання нечислових даних у соціологічному дослідженні.
6. Триангуляція: призначення та основні види
7. Забезпечення надійності отриманих нечислових даних
8. Основні підходи до обсягу вибірки у «якісному» дослідженні
9. Первинний опис текстових даних
10. Загальна характеристика «насиченого опису» текстових масивів
11. Способи побудови концепцій в «якісному» дослідженні»
12. Планування аналізу нечислових даних
13. Типові помилки та труднощі аналізу нечислових даних
14. Аналітична індукція при здійсненні аналізу нечислових даних.
15. «Обґрунтована теорія» (grounded theory): загальна характеристика
16. Етапи кодування тексту, за А.Страусом
17. Відкрите кодування: призначення та послідовність дій
18. Осьове кодування: призначення та послідовність дій
19. Вибіркове кодування: призначення та послідовність дій
20. Поняття «теоретичної чутливості» в обґрунтованій теорії
21. Основні техніки для посилення «теоретичної чутливості»
22. Критерії оцінювання досліджень, проведених за методом обґрунтованої теорії.
23. Аналіз дискурсів у соціології: загальна характеристика
24. Критичний дискурс-аналіз: можливості, призначення, обмеження
25. Пізнавальні можливості візуальних методів у соціологічному дослідженні.
26. Статус дослідження візуального в соціології.
27. Методи візуального аналізу нетекстових даних
28. Представлення даних візуального дослідження
29. Особливості роботи соціолога з фото- та відео матеріалами
30. Сутність та пізнавальні можливості картографування в соціологічному дослідженні
31. Комп'ютерна обробка нечислових даних
32. Загальна характеристика звіту про «якісне» дослідження.
33. Основні види звітів про «якісне» дослідження.
34. Етичні аспекти аналізу нечислових даних

ТЕСТУВАННЯ ЯК КОНТРОЛЬ ПОТОЧНИХ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Тестування за навчальною дисципліною "Методи аналізу нечислових даних в соціології" – це спосіб визначення рівня знань і вмінь студентів за допомогою спеціальних тестових завдань, як правило, у вигляді запитань. Під час вивчення дисципліни здійснюється контроль поточних знань у студентів за кожен змістовий модуль. Написання тестів є обов'язковим.

ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

- 1. Типологічна репрезентативність вибірки у якісному дослідженні означає:**
  - А) репрезентативність вибіркової сукупності за типами у їх відсотковому співвідношенні до генеральної сукупності
  - Б) наявність максимально можливої кількості відмінних типів як об'єктів дослідження
  - В) синонім статистичної репрезентативності у кількісному дослідженні
  - Г) всі перераховані варіанти правильні

- 2. Розташуйте у хронологічному порядку етапи аналізу транскриптів:**
  - А) Категоризація
  - Б) Кластеризація
  - В) Насичений опис
  - Г) Виокремлення секвенцій
  - Д) Субкатегоризація
  - Е) Первинна класифікація

- 3. Множинна триангуляція передбачає:**
  - А) перехресний аналіз даних двома дослідниками
  - Б) перехресний аналіз даних трьома дослідниками
  - В) перехресний аналіз даних більш ніж трьома дослідниками
  - Г) перехресний аналіз даних одним дослідником у кілька етапів

- 4. За А.Страусом, останнім етапом кодування тексту є:**
  - А) відкрите кодування
  - Б) осьове кодування
  - В) вибіркове кодування
  - Г) теоретичне кодування

- 5. Вкажіть, який з видів якісних інтерв'ю характеризує бесіду про вплив певного чинника на подальше життя особи:**
  - А) лейтмотивне
  - Б) формалізоване
  - В) фокусоване
  - Г) вільне

6. Специфіка аналізу особистих документів у соціології базується на певних правилах. Вкажіть, яке з наступних тверджень НЕ належить до правил достовірності:

- А) достовірними є дані, які можуть бути перевірені офіційно
- Б) достовірними можуть бути дані, які є негативними для репутації їх автора
- В) достовірними є дані, про які автор подає багато інформації
- Г) достовірними є дані, які згадані в кількох особистих документах незалежних авторів

7. За І.Гофманом, включене спостереження є найбільш інформативним за протиставлення двох контекстів поведінки – видимого та невидимого для інших:

- А) “сцени” та “куліс”
- Б) “сцени” та “залу”
- В) “вулиці” та “квартири”
- Г) “коридору” та “куліс”

8. Структура гайду фокус-групи, яка відображає рух думки від загальних уявлень про об’єкт до конкретних його сторін:

- А) пряма воронка
- Б) зворотня воронка
- В) перехресна воронка
- Г) індуктивна воронка

9. Зондаж у якісних інтерв’ю - це:

- А) техніка виявлення впевненості респондента у своїх судженнях
- Б) техніка опитування, яка сприяє доповненню, поясненню чи обґрунтуванню тези, висловленої до того
- В) техніка опитування, яка базується на запитаннях-фільтрах
- Г) техніка відбору найцікавіших текстових масивів

ОРИЄНТОВНІ НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, ВМІНЬ ТА КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ

Дисципліна "Методи аналізу нечислових даних в соціології" передбачає організацію системи поточного, модульного та підсумкового контролю. Навчальна дисципліна складається з двох модулів та оцінюється за кредитно-модульною системою.

Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100-бальною шкалою, що включає рейтингові бали за *аудиторну роботу, самостійну роботу, модульний контроль та екзамен.*

Форми поточного контролю:

№ п/п	Виконана робота	Кількість балів
1	Активна робота під час практичних занять	2
2	Самостійна робота	1
3	Індивідуальний дослідницький проект	16
4	Модульний контроль	20
	Всього:	60

Модульний контроль

Модульний контроль знань студентів проводиться після завершення вивчення кожного модуля та передбачає виконання наступних завдань:

I модуль: написання тестової роботи.

II модуль: написання тестової роботи

У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1 – 4, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 5 – 9. Обов'язковим є виконання модульних контрольних робіт і домашньої письмової роботи (індивідуальний дослідницький проект).

Оцінювання за формами контролю⁴:

	ЗМ1		ЗМ2	
	Min. – 9 балів	Max. – 24 бали	Min. – 11 балів	Max. – 50 балів ⁵
Виконання практичного завдання	«1» x 7	"2" x 7	«1» x 8	"3" x 8
Модульна контрольна робота	“2” x 1	“10” x 1	“2” x 1	“10” x 1
Домашня письмова робота (підготовка навчального кейсу)			"1" x 1	"16" x 1

³ – мінімальна/максимальна оцінку, яку може отримати студент.
¹ – мінімальна/максимальна залікова кількість робіт чи завдань.

Для студентів, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж *критично-розрахунковий мінімум – 20 балів* для допуску до іспиту обов'язковим є виконання усіх практичних завдань і написання двох модульних контрольних робіт.

⁴ Див. Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу від 1 жовтня 2010 року, а також Розпорядження ректора «Про методику розрахунку підсумкової оцінки дисциплін, які читаються два і більше семестри» від 29 вересня 2010 року

⁵ У випадку набрання студент(к)ами суми балів, яка перевищує максимально можливу кількість 60 балів протягом семестру, сума балів вважається еквівалентною 60 балам.

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі МКР здійснюються у відповідності до „Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу” від 1 жовтня 2010 року.

При простому розрахунку отримаємо:

	Змістовий модуль1	Змістовий модуль1	<i>Іспит</i>	Підсумкова оцінка
<i>Мінімум</i>	9	11	40	60
Максимум	22	38	40	100

При цьому, кількість балів:

- **1-34** відповідає оцінці «незадовільно» з обов’язковим повторним вивченням дисципліни;
- **35-59** відповідає оцінці «незадовільно» з можливістю повторного складання;
- **60-64** відповідає оцінці «задовільно» («достатньо»);
- **65-74** відповідає оцінці «задовільно»;
- **75 - 84** відповідає оцінці «добре»;
- **85 - 89** відповідає оцінці «добре» («дуже добре»);
- **90 - 100** відповідає оцінці «відмінно».

Шкала відповідності (за умови іспиту)

За 100 – бальною шкалою	За національною шкалою	
90 – 100	5	відмінно
85 – 89	4	добре
75 – 84		
65 – 74	3	задовільно
60 – 64		
35 – 59	2	не задовільно
1 – 34		

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Основні методи отримання нечислових даних: порівняльний аналіз

Передумови виникнення “якісного” підходу:

- Тривале домінування позитивістського підходу. Основна увага – емпірично фіксованим фактам.
- Ідеї необхідності розуміння суб’єктивної реальності, врахування визначеності ситуації індивідами (Дільтей, Вебер, Зіммель, Знанецький, Томас)

Вплив Франкфуртської школи (Адорно, Габермас), Чиказької школи (Парк, Берджес), акціонізму (Турен), гендерних досліджень, тощо.

Методологічна орієнтація дослідника – детальний аналіз об’єкта, радше інтерпретація винятків, ніж аналіз закономірностей, при цьому збір інформації - винятково чи переважно “якісними” методами

Не дуже вдалий термін “якісний”? Альтернативи?

Питання у “якісному” дослідженні: Як? Чому? Навіщо?

Головна особливість – не технологія, а орієнтованість на суб’єктивні смисли.

Основні відмінності між “кількісним” і “якісним” підходами

Критерії	“Кількісний” підхід	“Якісний” підхід
Роль якісних досліджень	Підготовча (інструмент генерації гіпотез)	Підсумкова (використання інтерпретацій акторів)
Позиція дослідника	Аутсайдер	Інсайдер
Відношення: теорія / концепт - дослідник	підтвердження	Можливість, випадковість
Логіка дослідження	Чітка, завжди структурована	Відкрита для змін
Найважливіший етап	Підготовчий (не виключаючи інші)	Польовий (звідси і назва досліджень – “польові”)
Масштаб висновків	Номотетичний	Ідеографічний

Основні методи отримання нечислових даних – “якісні” методи досліджень:

- Аналіз документів (в першу чергу, неофіційних, особистих: автобіографії, щоденники, листи, тощо).

- Окремий вид – аналіз візуальних документів (фото, відео, малюнки, напр. у проєктивних методиках)
- Інтерв'ю (індивідуальні, діадичні та групові)
- Від стандартизованого інтерв'ю до вільної бесіди.
- Глибинне інтерв'ю – біографічне, лейтмотивне, фокусоване, наративне. Окремий вид – фокусоване групове інтерв'ю (“фокус-група”).
- Спостереження (найчастіше - включене, часто з фото та відеозйомкою)

ТЕМА 2. Підходи до аналізу нечислових даних у соціології

Теоретичні напрями в рамках “якісного” підходу до соціальної реальності:

- Соціальний конструктивізм (П.Бергер, Т.Лукман)
- Символічний інтеракціонізм (Мід, Блумер)
- Драматургічний аналіз, фрейм-аналіз (Гофман)
- Етнометодологія (Гарфінкель)
- “Соціологія повсякденності”, феноменологія А.Шютца
- Cultural studies (Дж.Батлер)
- Семіотика, постструктуралізм (Р.Барт, У.Еко, П.Бурдьє та ін.)

- Об’єктивізм (позитивізм) та конструктивізм (інтерпретативний підхід).

«Глухі кути» позитивістського та інтерпретативного підходів, за Девідом Силверманом:

- «Сцієнтизм»
- «Прогрес»
- “Туризм” (поверхневість)
- “Романтизм” (емоційна залежність)

Чотири базових теоретичних підходи (М.Фельдман): етнометодологія, семіотика, драматургія та реконструкція.

Етнометодологія. Фокус на практиках відтворення та порушення норм, ніж на нормах, як таких (means vs. meanings). Значення норм є часто більш усвідомленим, ніж значення різного ступеня відхилень від них.

Семіотика. Три техніки. Семіотична кластеризація (наприклад, особисте-інституційне). Семіотичні ланцюги (увага до протилежностей). Семіотичний квадрат (дозволено, заборонено, не дозволене, не заборонено).

Драматургія. Сцена, дія, агент, агентність, мета (Burke, 1969), ролі (Goffman, 1959).

Деконструкція. Владні відносини, які відображені у мові та паузах.

Тема 3. Вибірка у "якісному" дослідженні. Надійність нечислових даних.

Вибірка - так звана «теоретична» (Дей, 1999), рідше цільова (Мейкут, 1994).

Ключове питання – вибір одиниць аналізу (особи, випадки, групи).

Порада дослідників - уникати свого звичного оточення. Чому?

Кілька підходів до формування вибірки (за Штейнбергом, Шанінім):

- Гомогенна вибірка (монографічне дослідження, кейс-стаді)
- Вибірка екстремальних або девіантних випадків
- Інтенсивна вибірка (часто стихійна)
- Вибірка максимальної варіації
- Вибірка типових випадків
- Критеріальна вибірка
- Ланцюгова вибірка (“снігова куля”).

Можливі передумови для початку відбору у “чорній скриньці”:

- Виявлення “ключових інформантів” для входження в “поле”
- Соціально-демографічний зріз
- Вивчення конфліктних ситуацій

Обсяг вибірки:

- Диктується метою дослідження
- “Поріг насичення”.
- NB! О.Симончук – 15-20 випадків зазвичай дають підстави для змістовних висновків.

Ознаки теоретичного насичення (Страусс, Корбін):

- Вже не з’являються нові дані у певній категорії.
- Категорії визначені досить щільно, щоб врахувати всі можливі варіації явища чи процесу.
- Взаємозв’язки між категоріями чітко визначені.

NB! Ризик хибного насичення.

Критерії надійності даних

- доказовість (логічність, опір на об’єктивні факти),
- валідність (обґрунтованість),
- відтворюваність (стійкість).

Основні чинники впливу на надійність нечислових даних:

- Методи та техніки збору даних
- Особливості процедури конструювання вибірки
- Вплив дослідника.

Основні способи підвищення надійності даних

- співставлення з реальними фактами,
- виявлення суперечностей, перевірка конкурентних пояснень
- співставлення з висловлюваннями інших суб’єктів,
- порівняння з іншими джерелами даних,
- відбір сумнівних інтерпретацій.

Триангуляція як перехресна інтерпретація (Дж.Кемпбел).

Види триангуляції (Паттон, 1987):

- Триангуляція джерел інформації
- Дослідницька (аналітична) триангуляція

- Теоретична (пояснювальна) триангуляція
- Методична триангуляція

Тема 4. Етичні аспекти роботи з нечисловими даними. Написання звіту за результатами аналізу нечислових даних.

Поняття звітності. Види звітності.

Структура типового звіту:

- 1) Вступна частина
- 2) Опис методів і завдань дослідження
- 3) Опис отриманих результатів
- 4) Висновки, рекомендації
- 5) Додатки

Обсяг звіту, зазвичай, 20-30 аркушів

Характеристики типового якісного звіту: зрозумілість, логічність, наочність, своєчасність.

Етичні аспекти аналізу даних та подання звіту. Види етичних проблем:

- 1) “Корупційні ризики” (Fitzpatrick, Sanders and Worthen (2004):
  - перекручування інформації з метою подання результатів у більш позитивному світлі через конфлікт інтересів, можливу вигоду або санкції,
  - необґрунтовані висновки через недбалість або непрофесійність,
  - приховування результатів
- 2) Помилкові переконання “- ізми” (House, 1995):
  - *клієнтизм*: все, що хоче клієнт, або принесе йому користь, є етичним
  - *контрактуалізм*: слід виконувати усе, що записано у контракті, навіть якщо це може принести шкоду загальному благу
  - *методологізм*: вибір прийнятних методів гарантуватиме етичну поведінку
  - *релятивізм*: усі дані, отримані від усіх груп мають однакову вагу (є ключові групи і неключові)
  - *елітизм*: надання пріоритету думкам осіб, які мають владу і вплив, ніж тим, які її не мають

Загальна логіка звіту.

- Види звіту за результатами аналізу нечислових даних. Письмова та усна звітність.
- Жанри презентації звіту.
- Короткі: мемо, E-mail, листівки
- Повний звіт
- Проміжний звіт
- Резюме звіту
- Персональне обговорення

- Бюлетені, брошури, постери
- Відео-презентації
- Використання мас-медіа
- Інтернет та мережі
- Візуальні засоби (карти, постери, діаграми, інфографіка, фото)

ТЕМА 5. Планування аналізу нечислових даних. Первинний опис тексту. Аналіз даних та концептуалізація.

Готуємо дані для аналізу у формі транскрипту.

NB! Письмова форма відтворення (усної) інформації потребує великих полів для нотаток (“мемос”).

Інші важливі складові:

- Кодування запису (№-тема-місце-дата)
- “Паспортичка” інформанта
- Дата-час-місце збору інформації
- Обставини збору інформації, найбільш важливі змістовні аспекти збору інформації, невербальні елементи.

Логіка аналітичної індукції - інтенсивне вивчення окремих випадків для доказу загальної закономірності.

Аналітичний опис - аналіз + опис текстових матеріалів

Одиниці аналізу: текст, в цілому або уривок із завершеним сюжетом (пасаж, секвенція).

Логіка аналітичного опису

- Кількаразове прочитання тексту
- Структурування тексту за одиницями аналізу
- Отримання організованого тексту, важливого для подальшого аналізу.

Принципи структурування тексту:

- Принцип хронології
- Принцип ключових питань
- Принцип подій

Можливість перехресного аналізу, групування текстів.

Варіант структурування тексту:

- “Насичений”, “щільний” опис – короткий опис ситуації у термінах її учасників
- Виокремлення події чи відношення
- Опис контексту події
- Суб’єктивна значущість події для автора
- Спосіб здійснення події

Первинне кодування - Об'єднання одиниць аналізу тексту у певний клас (категорію) з короткою назвою. Приклад: "Хрещатик".

Категорії та субкатегорії.

- Категоризація як об'єднання схожих даних в одну категорію
- Субкатегорії – конкретизація загальних категорій. Де і як вони проявляються? Субкатегорії НЕ МАЮТЬ перетинатися! Аналогія з невпорядкованою номінальною шкалою.

Тема 6. Обґрунтована теорія. Етапи кодування за А.Страусом.

«Обґрунтована теорія» - А.Страус, Б.Глейзер, Дж.Корбін.

Створення міні-теорії на основі концептуалізації окремого випадку чи фактів повсякденності.

Мета – концептуалізація повсякденності.

Перевірка на адекватність теорії для конкретних даних (верифікація).

“Сходження” від фактів до теорії є можливим, адже:

- “якісні” дані завжди містять інформацію про структури, норми та відхилення.
- отримані дані можуть бути повністю вичерпними для обмеженого “соціокультурного поля”.

Приклад: Пояснення стратегій високої соціальної мобільності в 30-40-і роки ХХ ст. (Семенова В.) Різний соціальний смисл, стратегії “втечі від влади” та “входження до влади”.

Аналітичне кодування, за А.Страусом - Альтернативна багатоступенева тактика аналітичного опису

NB! Постійний зв'язок між припущенням та перевіркою аналогія зі зв'язком між індукцією та дедукцією.

Тактика А.Страуса: відкрите, осьове та вибіркове кодування.

Відкрите кодування:

- Відмічаємо всі теми у тексті
- Результат – набір тем
- Приклад: “книги”, “дитинство в селі”, “переїзд до Москви”, “студентські роки”, “наукова робота”.

Осьове кодування:

- Виокремлюємо вісь ключових категорій
- Результат – концентрація тем у певній проблематиці
- Приклад осі: “місце книг у житті особи”, теми: “книги в дитинстві”, “книги в навчальній діяльності”, “книги у професійній діяльності”.

Основна увага під час осьового кодування:

- Визначення категорії з точки зору умов, які сприяють її появі,

- Контексту, в якому вона перебуває;
- Проміжних умов;
- Набору дій/взаємодій, за допомогою яких вона реалізується
- Наслідкам цих дій

Вибіркове кодування:

- Шукаємо найяскравіші цитати, порівнюємо різні частини тексту
- Результат – наукове формулювання центральної теми, постановка важливих питань,
- Приклад: *“суб’єктивне значення читання для становлення особи у дитячі роки”. Що і скільки особа читає у різні вікові періоди? На що саме впливають книги?*

Основна увага під час вибіркового кодування:

- Виявлення “лінії історії” завдяки центральній категорії
- Пошук альтернативних “ліній”, комбінацій субкатегорій, валідація їх даними.
- Якщо..., то. Коли..., тоді...

Техніки для посилення “теоретичної чутливості” у дослідницькому процесі: постановка запитань, аналіз значень, техніка «сальто», техніка «червоного прапора», тощо.

Тема 7. Аналіз дискурсів у соціології.

Поняття дискурсу:

- Мова, занурена в соціальний контекст
- Спосіб комунікації та розуміння оточуючого світу
- Закладені в поведінку та мислення соціальні структури

Дискурс-аналіз — аналіз закладених у поведінку та мислення структур.

NB! Зміст і структура дискурсів не просто відображають уявлення людей про світ, але й створюють символічну реальність.

Підходи до дискурс-аналізу (Філіпс, Йоргенсен):

- Дискурсна теорія Ернеста Лакло та Шанталь Муфф («боротьба дискурсів»)
- Критичний дискурс-аналіз (зміни дискурсу як однієї з можливостей соціальної практики, «інтертекстуальність»)
- Дискурсивна психологія (соціальні наслідки функціонування дискурсів).

Базові принципи дискурс-аналізу:

- 1) Критичний підхід до інформації . Знання – це продукт дискурсу (Burr 1995; Gergen 1985).
- 2) Історична та культурна зумовленість. Дискурс – це спосіб репрезентації соціального середовища (включаючи знання, поведінку, тощо).
- 3) Зв'язок між знаннями та поясненням соціальних процесів (нормативність, престижність).

- 4) Дискурси є відносно стабільними, хоча їх прояв залежить від специфічності ситуації.

Критичний дискурс-аналіз (Норман Феркло):

- Дискурс — лише один з множини аспектів будь-якої соціальної практики (текст, розмова та інші семіологічні системи, наприклад, жести та мода).
- Основна область інтересу – дослідження змін дискурсу завдяки «інтертекстуальності» як механізму залучення елементів і дискурсів інших текстів.

Основні поняття критичного дискурс-аналізу:

- «Дискурсивна подія» (текст, дискурсивна практика, соціальна практика)
- «Інтердискурсивність»
- «Гегемонія» (А.Грамші)
- «Дискурс-порядок», всередині якого «дискурси» і «жанри»

Історичний дискурс-аналіз (Рут Водак):

- Соціолінгвістична теорія планування тексту (соціально-психологічний, когнітивний та лінгвістичний виміри)
- Стратегія – аргументаційна схема – засоби реалізації

Тема 8. Аналіз візуальних об'єктів у соціології

- Категорія “візуальне” - візуальний аналіз, візуальні джерела.
- NB! Англ.: Visual, iconic, photographic

Основні персоналії, які зробили внесок у розвиток досліджень “візуального”: С.Зонтаг, Р.Барт, Дж.Роуз, П.Штомпка.

Приклади візуального аналізу:

- Спостереження
- Аналіз зображень у медіа-повідомленнях
- Аналіз рекламних зображень
- Аналіз фотографій, фільмів
- Аналіз картин, малюнків, в т.ч. за проективними методиками
- Картографування

Основні традиції аналізу візуального в соціології та соціальних науках:

- семіотика,
- структуралізм,
- дискурс-аналіз,
- контент-аналіз.

Критерії типологізації візуальних образів:

- 1) техніка створення образу,
- 2) локалізація образу
- 3) функції образу
- 4) статичність/динамічність образу

NB! Важливість взаємозв'язків різних комбінацій.

Підходи до аналізу візуального (П.Штомпка, С.Зонтаг, Р.Барт):

- Суб'єкт створення візуального образу
- Зміст образу (“внутрішній зміст” і “зовнішній контекст”)
- Суб'єктивні реакції осіб, які є на фото
- Сприйняття образу

NB! Р.Барт, *studium* (логіка) та *punctum* (“емоційний укол”).

Питання до аналізу візуального:

- Джерела та вербальні компоненти образу
- Деталі зображення – об'єкти, насиченість
- Функції деталей образу – явні та латентні.
- Якою є презентація людей, якщо такі є на фото? Що це означає? Чи могла б бути альтернативна презентація?
- Що відбувається? На що це вказує?
- Які є знаки та символи? Яким є головне повідомлення візуального образу?
- Якою є цільова аудиторія даного повідомлення? Хто його конструює? Чий інтереси цим задовольняються?
- Які статусні, класові та інші відмінності можна виявити в даному образі?
- Які цінності та переконання закладені в цьому образі?
- Чи потрібна додаткова інформація для інтерпретації даного образу?
- Повідомлення є локальним чи глобальним?
- Хто і з якою метою його створив?

Тема 9. Робота з біографічними даними у соціології

Поняття біографічного методу - У.Томас, Ф.Знанецький (1918-1920і рр.). Соціологія та соціальна історія. Вибірка біографічного дослідження часто репрезентує певну вікову когорту чи професійну групу.

Н. Дензін: біографічний метод як переживання однієї особи чи групи в тій формі, в якій ця особа чи група інтерпретують ці переживання. Джерела біографічних даних - особисті документи ([мемуари](#), записки, щоденники і т. п.) та матеріали [інтерв'ю](#).

Розрізнення біографічних (автобіографічних) та усних історій. Усна історія як точне відтворення певних історичних подій. Знання «з точки зору очевидця».

Історія життя та історія родини: повна, скорочена, відредагована. Переваги та недоліки роботи з кожним видом.

Основні сфери залучення біографічних даних: лідерство, самоідентифікація, ціннісні орієнтації, вплив кризових ситуацій на життя, становище маргінальних чи соціально небажаних груп у суспільстві, тощо.

Концепція наративного інтерв'ю Ф. Шюце та Г.Розенталь.

- Секвенційний підхід - інтерпретація послідовності викладу тексту.
- Реконструктивний підхід - незастосування заздалегідь відомих категорій, пошук категорій, що характеризують суб'єктивні враження інформанта. Метод аналітичної абдукції (Ч.Пірс) як поетапне насичення матеріалу гіпотезами про подальший розвиток подій.

Важливі акценти під час аналізу біографічних даних:

- Біографія як цілісність, зв'язки між її елементами у викладі інформанта
- Свобода дій / Відсутність свободи, яку людина мала в конкретній ситуації.
- Мікроаналіз текстових сегментів - увага до латентних структур (паузи, обмовки, умовчання).
- Контрастне порівняння історії життя та розповіді про історію життя.

Загальна схема аналізу і опису «історії життя» за Норманом Дензін:

- 1) Відбір гіпотез для перевірки
- 2) Відбір суб'єктів та форми збору біографічних даних.
- 3) Опис об'єктивних подій та переживань з життя суб'єкта, які мають відношення до теми
- 4) Отримання інтерпретації цих подій.
- 5) Аналіз зовнішньої та внутрішньої валідності тверджень
- 6) Аналіз достовірності та пріоритетності джерел
- 7) Пошук прикладів для перевірки гіпотез
- 8) Створення чернетки "історії життя"
- 9) Написання дослідницького звіту

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Семенова В.В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию: Учеб. пособие для студентов вузов / Ин-т социологии РАН. - М.: Добросвет, 1998.
2. Страус А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники / пер. с англ. и послесловие Т.С. Васильевой. М.: Эдиториал УРСС, 2001. - 256 с.
3. Тичер С., Мейер М., Водак Р., Ветер Е. Методы анализа текста и дискурса / Пер. с англ. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2009. – 356 с.
4. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. – 400 с.
5. Day, Ian. Qualitative Data Analysis. A user-friendly guide for social scientists. – Routledge, 2005. – 294 p.
6. Miles, M.D., Huberman, A.M. Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. Thousand oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 1994.
7. Marvasti, A.B. Qualitative Research in Sociology. - Sage Publications, 2004.
8. Silverman, David. Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction.- Sage Publications, 2006.

Додаткова:

1. Абельс Х. Интеракция, идентичность, презентация. Введение в интерпретативную социологию. – СПб: Алетейя, 2000. – 272 с.
2. Альмодовар Ж-П. Рассказ о жизни и индивидуальная траектория: сопоставление масштабов анализа // Вопросы социологии, 1992. Том 1. - № 2. - С. 98-104.
3. Барт Р. Избранные произведения: Семиотика. Поэтика. М., 1989.
4. Барт Р. Camera lucida. Комментарий к фотографии.- М.: Ad Marginem, 1997
5. Белановский С. А. Глубокое интервью. М.: Николо – Медиа. - 2001.
6. Белановский С. А. Метод фокус групп: М.: Николо-Медиа. - 2001.- 272 с.
7. Блоссфельд Ж., Хьюинк И. Исследование жизненных путей в социальных науках: темы, концепции, методы и проблемы // Журнал социологии и социальной антропологии, 2006. – Т.IX - № 1 (34). – С. 15-44.
8. Божков О.Б., Помигалов А.А. Заметки о технических проблемах полевых исследований // Социология: 4М, 2008. - № 25. – С. 176-189.
9. Брекнер Р. Изображенное тело. Методика анализа фотографий / Р.Брекнер // Интер. – 2007. - № 4. – С. 13-32.
10. Бухараева Л.М. Методологические основания качественного анализа в исследовании образовательных ценностей студентов // Социология: 4М, 2001. - № 13. – С. 5-26.
11. Визуальная антропология: новые взгляды на социальную реальность. Сб.науч.ст. / Под ред. Е.Р.Ярской–Смирновой, П.В.Романова, В.Л.Круткина. - Саратов: Научная книга, 2007.
12. Гирц К. «Насыщенное описание»: в поисках интерпретативной теории культуры

- Geertz C. Thick descriptions toward an interpretive theory of culture // Geertz C. The interpretation of culture. -N.Y.t Bane book., 1973. — Ch. 1. — P. 3–30.
13. Голофаст В. Б. Многообразие биографических повествований // Социологический журнал, 1995. - № 1.
  14. Горбачик О.А. Комп'ютерна обробка даних у кількісних і якісних соціологічних дослідженнях // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2006. - № 1. – С. 124-133.
  15. Готлиб А. Качественное социологическое исследование: познавательные и экзистенциальные горизонты. – Самара: Универсгрупп. – 2004. – 448 с.
  16. Гуреев С.В. Анализ рисунков в социологических исследованиях // Социологические исследования, 2007. - № 10. – С. 132-139.
  17. Девятко И.Ф. Методы социологического исследования.- Екатеринбург, Издательство Уральского университета. - 1998.
  18. Журавлев В. Нарративное интервью в биографических исследованиях // Социология 193-1994. № 3-4.
  19. Зависка Дж. Этика полевой работы в этнографии // Антропологический форум, 2006. - № 5. – 169-193.
  20. Збенович К. Два мира одного детства: дискурс-анализ опыта взросления в Израиле // Laboratorium. Журнал социальных исследований. 2010. No 3. С.58-71.
  21. Ильин В.И. Драматургия качественного полевого исследования. – СПб: Интерсоцис, 2006. – 256 с.
  22. Каныгин Г.В. Инструментальные средства и методологические принципы анализа качественных данных // Социология: 4М, 2007. - № 25. – С. 70-98.
  23. Качественные методы. Полевые социологические исследования / И.Штейнберг, Т.Шанин, Е.Ковалев, А.Левинсон; под ред. И.Штейнберга. – СПб.: Алетейя, 2009. – 352 с.
  24. Киблицкая М. Исповеди одиноких матерей: социологический анализ стратегий выживания и нарушений прав одиноких матерей в переходной экономике с использованием этнографических методов - [Электронный ресурс] - Режим доступа <http://www.smolsoc.ru/images/referat/a2405.pdf>
  25. Ключкина О.Б. Построение теории на основе качественных данных // Социологические исследования. - 2000. - № 10. - С. 92-101.
  26. Козлова Н.Н. Методология анализа человеческих документов // Социологические исследования, 2004. - № 1. – С. 14-26.
  27. Крюгер Р., Кейси М. Фокус-группы. Практическое руководство / Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 256 с.
  28. Левинтова Е. Дискурс интеллектуалов в России и Польше: сравнительный анализ // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. 2003. No 4(66). - С. 14-38.
  29. Макаров М. Основы теории дискурса. М.: Гнозис, 2003.
  30. Марченко А.М. Аналіз фотографічних зображень у соціології: можливості та обмеження // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Випуск 17. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2011. – с. 255-258.
  31. Марченко А.М. Паломництво хасидів в Україні: соціологічні рефлексії щодо міжкультурного сприйняття спільнот // Методологія, теорія та

- практика соціологічного аналізу сучасного суспільства, Випуск 20. - Харків: ХНУ імені В.Каразіна. - 2014. - с. 289-294.
32. Методология исследований политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов. Мн.: БГУ, 2000.
  33. Мещеркина-Рождественская Е.Ю. Визуальный поворот: анализ и интерпретация изображений // Визуальная антропология: новые взгляды на социальную реальность / Сб. научн. ст. / под ред. Е.В. Ярской-Смирновой, П.В. Романова, В.Л. Круткина. — Саратов: Научная книга, 2007. — С. 28-42.
  34. Научный журнал "Современный дискурс анализ" <http://discourseanalysis.org/>
  35. Ньюман, Л. Анализ качественных данных // Социологические исследования. 1998. - № 12. - С. 101-114.
  36. Подшивалкина В. К вопросу о применении качественных методов в социологии, или Какой опыт мы изучаем? // Социология: теория, методы, маркетинг, 2008. - № 4. – С. 197-206.
  37. Проект «Майдан: усна історія» на сайті <http://www.memory.gov.ua/page/maidan-usna-istoriya>
  38. Проект «Усна історія незалежної України» на сайті <http://oralhistory.org.ua/>
  39. Семина М.В. Написание отчета по качественному исследованию // Журнал социологии и социальной антропологии. 2007. Том X. № 2. – С. 155-164.
  40. Татарова Г.Г. Качественные методы в структуре методологии анализа данных // Социология: 4М, 2001. - № 14. – С. 33-52.
  41. Толстова Ю.Н., Масленников Е.В. Качественная и количественная стратегии. Эмпирическое исследование как измерение в широком смысле // Социологические исследования. - 2000. № 10. - С. 101-109.
  42. Филипс Л.Дж., Йоргенсен М.В. Дискурс-анализ. Теория и метод. Харьков: Изд-во Гуманитарный Центр, 2004. - 336 с.
  43. Чудовська-Кандиба І.А. Візуальне у дослідженнях культури // Якісні дослідження в соціологічних практиках / Навч. посіб. за ред. Н.Костенко, Л.Скокової. – К.: ІС НАНУ, 2009. - С. 96-119.
  44. Ядов В. А. Стратегия и методы качественного анализа данных // Социология: 4М, 1996. - № 1. – С. 14-31.
  45. Ярская-Смирнова Е. Р. Нарративный анализ в социологии // Социологический журнал. – 1997. - № 1-2.
  46. Analyzing Qualitative Data / Edited by Alan Bryman and Robert G. Burgess. – Routledge, 2002. – 232 p.
  47. Mykola Borovyk, Alla Marchenko. Biographical Research in Ukraine: A New Field in a New Country // Biography and Society. ISA Newsletter of RC 38. December, 2014. - pp. 6-12.
  48. Julia Brannen (2005) Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into the Research Process, International Journal of Social Research Methodology, 8:3, 173-184.
  49. Feldman, M. Strategies for interpreting qualitative data / Qualitative Research Methods. - Volume 33. - SAGE Publications. - 1995.
  50. Heaton J. Reworking Qualitative Data. – Sage, 2004. – 160 p.
  51. Handbook of Visual Analysis / Edited by Van Leeuwen T. and Jewitt C. - Sage Publications. Newbury Park. London. New Delhi, 2001.

52. J. Mitchell Miller & Richard Tewksbury (2006). *Research Methods . A Qualitative Reader*. - Prentice Hall. - 240 p.
53. Anthony J. Onwuegbuzie & Nancy L. Leech (2005) On Becoming a Pragmatic Researcher: The Importance of Combining Quantitative and Qualitative Research Methodologies, *International Journal of Social Research Methodology*, 8:5, 375-387.

Навчальне видання

Марченко Алла Михайлівна

Методи аналізу нечислових даних у соціології

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
для студентів спеціальності 8.03010101 – “Соціологія”

Відповідальний за випуск
Редагування та комп'ютерне верстання